

הפעם טיול שכבר הרבה זמן עומד באוויר. נושא מאד טעון, שכבר הוכיח בעבר שיש בו פוטנציאל לאלומות. וגם הוכיח שאפשר גם אחרת, בלי התלהמות ואגו יש גם עמק השווה ושביל זהב שניתן למצוא אותו בהידברות ובהבנות.

נפגשנו עם אפרים אזוב (פרויקה) ב- 28.3.2015 לסיור במרומי גוש הרי מירון, בשביל שנקרא לו זאבוד מעגלי – סובב הר זבד, הקרוי על שם החורבה. סיבוב הכולל היבט על השפעת הכפר בית ג'אן על השמורה ומרכיביה הבוטניים בעיקר. מזג האוויר איים ולא הגשים (תרתני משמע). היה אינטימי – 18 איש – פורח, אביבי ומלמד.

אפרים אזוב הוא דבוראי, חקלאי מגדל דובדבנים, מורה דרך וצפר. גר במתת. פרויקה איננו מעורב כאחד הצדדים, והוא יודע לספר על התהליכים ועל נקודת הראייה של כל הצדדים מבלי לשפוט, לפעמים הוא נשמע סלחני מדי, בעיקר במקומות שבהם שני הצדדים לא נהגו בצורה מכובדת, רוצה לומר כוחנית. לפני פתיחת היריעה צריך לציין שיש גורם נוסף על ההר וכאן לא נתייחס אליו, ממש כמו שנהגנו בסיור עצמו – צה"ל, היב"א של חיל האוויר.

נפגשנו בתחנת הדלק בכניסה לבית ג'אן. צמצמו מכוניות, חלק מהמכוניות הושארו בצד המזרחי של הכפר. נסענו מנהלתית עד שרידי הכפר זאבוד כק"מ אחד מצפון לעין הזקן, כאן קיבלה את פנינו שירה יפה של חוגת עצים (ציפור שיר ממשפחת העפרונים). מצאנו אחו קטן ופורח והשתרענו עליו, עם תצפית לכיוון דרום מערב, הכפר בית ג'אן על כל שלוחותיו.

בית ג'אן הוא כפר עם התפתחות כוכבית – מרכז עתיק וצפוף ומסביבו שלוחות בנייה חדשות.

במערב הר צפרי / דאיידאבה (הצופה). מתחתיו הר שחל עליו נמצא גרעין הכפר. עד שנת 1948 היה כל הישוב רק עליו. יש שלוחה דרומה להר הארי. יש שלוחה להר הלל מזרחה. יש שלוחה צפונית לכזיב ועוד שלוחה מערבית.

בסקר הבריטי בשנת 1946 נסקרו 1340 תושבים בכפר. כפר גדול לאזור ההררי. מאז יש קצב ריבוי שמכפיל את עצמו כל 25 שנה – כ-3% שנתי. היום יש 12,000 תושבים.

יש חוסר התאמה בין שמורה מרחבית לבין ישוב שיושב בה. (שורש הבעיה /ג. סגלי). כבר בתקופת המנדט בשנת 1928/9 המלך האנגלי חתם על צו שימור היערות בפלשתינה, בעקבות זה הכריזו על שמורות יער. אחת מהן כאן במירון. השטח סומן ברוג'ומים גדולים בעזרת התושבים והוקם "בית היערן" על שלוחת עפאים. - תושבי הכפר הדרוזים הפכו בבת אחת לעבריינים, כי אסור לשרוף (מפחמות וחאטב) ולכרות (חאטב) את עצי היער. אחת הטענות העיקריות של התושבים הייתה ועדיין היא שהם אלה ששמרו על החורש ובעלי החיים משך השנים, עוד לפני הכרזת השמורה, רק מתוקף העניין הכלכלי ושמירה על איזונים שהיו כדאיים להם.

בשנת 1965 הוכרזה שמורת המירון. השאירו 1500 דונם מחוץ לשמורה – קו כחול של הישוב דאז. כבר אז היו בתים מחוץ לקו הכחול. למעשה הקו הכחול עבר ועדיין עובר שינויים והרחבה. בעיקר בתים לא חוקיים שנמצאים בתוך אדמות פרטיות שייעודם חקלאות. עם השנים הם מקבלים תוקף חוקי. זהו תהליך שחוזר על עצמו.

כבר בהכרזת השמורה היא חולקה לקטעים, כי הכפר תמיד היה פה וכלכלתו התבססה על ההר. מדובר כאן על חקלאים שמתבססים על החורש כמקור פרנסה מרכזי. לא רק חיטה ונשירים של משק אוטרקי, גם חורש. שני מרכיבי חורש מרכזיים: 1. העז השחורה – גידול עדרים לבשר. כריתת אלונים, בעיקר אלוני תולע בסוף הקיץ כאשר יש מעט מזון בטבע ועלי האלון רכים. כריתה בעזרת "מנגל" – גרזן מיוחד. הורדת ענפים גבוהים כדי שהעיזים יגיעו אליהם. גם שריפה יזומה מדי פעם כדי לחדש את

העצים מגובה נמוך. 2. חאטב – שימוש בעצים לפחם. מאות ואלפי מפחמות היו על המירון בעבר. ניתן לראות את שרידיהם – כתמים שחורים באדמה. את הפחם היו משווקים לאזורים הנמוכים יותר.

כאשר ניסו לעשות סדר וחוק בשמורה התברר שלא מדובר רק ב-1500 דונם של הכפר, אלא בשטחים חקלאיים שמפוזרים על כל ההר. באותן שנים נעשו הסדרות שטחים עם כפרים בגליל. כיסרא ובית ג'אן היו עקשנים ולא רצו החלפות והסדרות שטחים. הוחלט ש-10,000 דונם הקרובים לכפר יהיו שטחים חקלאיים בתוך השמורה. הם, התושבים, היו צריכים רק חתימה ואישור של רשות שמורות הטבע לעיבוד ודרך. שטח נוסף קרוב לכפר, הר שפנים, הוכרז כבר על ידי האנגלים כשמורה בגלל המצאות ערכי טבע – ערער ארזי ואורן ירושלים על קרקע בהירה. מעבר לזה היו עוד כמה אלפי דונמים מבודדים ומרוחקים מהכפר. כל זה היה אמור להקטין לחצים.

בזמן הכרזת השמורה בשנות השישים, היו בהר רק דרכי פרדות – נקבים. לא היו דרכי טרקטורים או ג'יפים. באותן שנים בעקבות חוק גיוס חובה לדרוזים בשנת 1956, יצאו רבים לשרת בכוחות הביטחון. לכן החלת השמורה וחוקיה על הכפר לא היוו פגיעה קשה לדרוזים בבית ג'אן. אגב, בחוק השמורה של שנות השישים יש סעיף שמחייב להמשיך לעבד את הקרקע בשיטות המסורתיות. לכן גם לא היה צורך בהכשרת דרכי טרקטורים.

שינוי גדול חל בסוף שנות השבעים. היה רצון לחדש ולעבות את הישוב היהודי בגליל. הוחלט שיש מקום לישוב יהודי בהר זבד. המדינה החלה לרכז קרקעות לטובת ישוב כזה. ישוב יהודי בהר זבד היה קיים גם בתכנית המצפים האמורים לקום על ידי הסוכנות היהודית ורענן וייץ בראשה. זה הדליק נורה אדומה בציבור הערבי וגם בבית ג'אן. לבית ג'אן הייתה גם "בלת" מהעבר – אדמות שלהם ליד חצור הגלילית ואיילת השחר הולאמו והופקעו לטובת שטח אש 100 (מרורה-דרוז). אנשי בית ג'אן כתגובה לתכנית הכניסו כלים כבדים להכשרת קרקע מעבר לעשרת אלפי הדונמים ובניגוד לחוק השמורה.

בכך סיימו פרק אחד בסיפור הגדול. ההמשך יבוא באמצע המסלול.

התחלנו ללכת דרך שרידי "חורבת זאבוד". הישוב בחורבה זו קדם לישוב בבית ג'אן שהוא בן 200 שנה. זאבוד מוזכרת במאה ה-13 כישוב דרוזי. הישוב ננטש כנראה במהלך המאה ה-19 (גם הכפר ג'רמק ננטש). היום נשאר רק שריד אחד של מבנה. זהו מבנה קשתות ששימש כנראה כדיר. ליד השרידים פגשנו עצי שזיף בפריחה לבנה, זהו השזיף האירופי זן בשם "שגיב" – סגול מוארך. שזיפים אלו ניטעו בשנות השבעים. הוקמו במקביל מפעלים ליבוש הפרי. הגידול נפל בעקבות יבוא של שזיפים מיובשים. החקלאים עברו לגידול דובדבנים. בעשרים שנה האחרונות נוטעים בעיקר זיתים.

הלכנו אל דולינת זבד ואל אנדרטת סלאח טאפש שלידה. דולינת זבד או ברכת זאבוד הוא אזור קארסטי שעבר שיטוח. כ-2000 דונם כמעט מישורי. זהו קו רכס מתון עם הרבה דולינות. הבולען שנסתם חלקית וריכוז החרסיות גורמים להצפה עונתית. היום זהו אזור שמעובד אינטנסיבי. ניכרים במעלה הגבעה מיכלי מים גדולים, חלקם חדשים. בדיוק כמו מיכלי המתכת הגדולים של מטעי הנשירים בצפון הגולן.

סאלח טאפש נהרג כחובש כאשר הגיש עזרה למפקדיו הפצועים ליד משגב עם.

תיאור המעשה: ביום 6.4.1992 באזור כפר חולה שבדרום לבנון, נקלעה שיירת מפקדים של צה"ל למארב מחבלים וסבלה נפגעים. סאלח, שהיה בכוח אבטחה סמוך הוזעק לסייע. הוא זיהה פצועים השוכבים בשטח תחת אש במצב קשה ומאבדים דם רב והחל בטיפול. בסרבו לפניות הפצועים לעזוב ולהתרחק מהמקום, עד שנפגע ואיבד את חייו. השאיר אחריו הורים, שלוש אחיות - עדלה, היאם ועאידה ושני אחים - נאה ולוטיפי. הוא הועלה לדרגת סמל לאחר נפילתו. על מעשהו זה זכה לצל"ש אלוף הפיקוד.

לא התעכבנו על נושא האנדרטאות בסיור, אולי חלק מהרגישות של העניין, ולכן זו תוספת אישית שלי (ג. סגלי): האנדרטה של סאלח טאפש היא אחת מכמה אנדרטאות להנצחת הרוגי צה"ל וכוחות הביטחון המפוזרות בשמורה. באחת מהן, זו של הרוגי אסון המסוקים, שנמצאת על "כביש המריבה" בין בית ג'אן לחורפייש, ביקרנו בעבר. לאחרונה נוספה אנדרטה חדשה בחלק העליון של הזאבוד, אנדרטה שמנציחה את הרוגי אסון הכרמל. ובכן, לכאורה נראה שגם האנדרטאות וההנצחה של ההרוגים הם חלק מהמאבק על המירון. אנדרטה היא מקום של הנצחה ושל עלייה לרגל. והיא מצריכה דרך לרכב כדי להגיע אליה. למעשה כל אנדרטה היא סוג של דגל האומר בין היתר גם על שייכות. יש אמירות והתייחסויות שונות לפעולות ההנצחה של חיילי צה"ל באשר הן בארץ. הנושא מאד רגיש ולא פתוח לביקורת.

כ- 400 מטר מערבית לכאן, לאנדרטה, הוקם המאחז הדרוזי במאבק מול רשות שמורות הטבע בשנת 1987 – "מעראכאת אל זאבוד".

המשכנו ללכת, דרך ובמקביל למאות ואולי אלפי נערים ונערות של הצופים, על שביל ישראל לכיוון עין זבד. עקפנו את ה"הוטה" כדי לתפוס מקום ליד גת שנמצאת בצד הדרך. זוהי גת ללא ספק אבל מוזרה. בנוסף לבור האיגום המרכזי ישנם עוד שני בורות קטנים. אולי שימוש משני, שכן הם במיקומם הנוכחי משבשים את משטח הדריכה. היה דיון קטן על הגת הנוכחית ושימושיה. בבור האיגום המרכזי ראינו ראשני סלמנדרות. מוטי אביעם סקר כ- 200 גיתות בשמורת המירון. בתקופה הביזנטית ההר היה קירח מחורש אלונים. יש קורלציה ברורה בין סלמנדרות לגיתות. בעבר הדרוזים שהגיעו לישוב את ההר הם השתמשו בגיתות הביזנטיות לתעשיית ה"דיבס".

ישבנו לאתנחתא ושמענו את הפרק השני בקונפליקט:

התכנית להקים ישוב יהודי על ההר, ביחד עם ההגבלות של חוק השמורה על בנייה ועל חקלאות, הצרת דרכיהם של התושבים על ידי פקחי רשות שמורות הטבע, הגבלת התנועה אל הכפר וממנו החוצה (רצו כבישים מחברים – דרומה לעין אל אסד, צפונה לחורפייש ונבי סבאלאן ומזרחה לצפת ולבית החולים זיו), כל אלו הביאו לכך שהדרוזים לא יכלו עוד לסבול את הדברים. בפסח 1987 הייתה נקודת רתיחה "והסיר התפרץ". האירועים ההם נקראים "מעראכאת אל-זאבוד". הכתובת לכל הצרות הייתה רשות שמורות הטבע לא המדינה.

כביש הגישה לישוב נסגר. פרצה שביתה בבתי הספר והוקם מאחז בזאבוד (כולל קטיף מרגיז של אדמוניות). אז התקשורת לא הייתה כמו היום, בית ג'אן היה גם אז ישוב הררי בפריפריה הרחוקה, התקשורת לא יצאה מכליה. הסיפור דעך די מהר. אלא שברשות שמורות הטבע החליטו לפרק את

המעט שנשאר במאחז בזאבד? אנשי הרשות הגיעו עם ג'פים ופירקו את המאחז. בכפר הייתה אזעקה, והאנשים הגיעו בהמוניהם עם גרזינים וכו'. הם הגיעו לזאבד, הפכו את הג'פים ורדפו אחרי הפקחים של הרשות שברחו לכיוון בית היערן ולבסיס במירון. הדרוזים הציתו את בית היערן כאשר הפקחים עוד היו בפנים. הרוחות סערו. בערב ראש הממשלה פרס התערב כדי להרגיע את הרוחות. הוא הופיע במסיבת עיתונאים ביחד עם נחמקין. הוא הודיע שהדרישה של אנשי בית ג'אן, שהשטחים שלהם יהיו מחוץ לחוק השמורה, מוצדקת. הבעיה כמובן נשארה, כי אי אפשר להפריד את השמורה מהכפר, כי דרך ועוד דרך לכל דונם בודד יוצרת עכביש ענק שמשתלט על כל השמורה. הוגש בג"ץ כנגד הדרישה של אנשי בית ג'אן, כי הר מירון הוא מכלול שלם ולא רק מגוון של פרטים בודדים. הבג"ץ קבע שלא הכל שפיט וצריך לגשר בין הצדדים. ומכיוון שרשות שמורות הטבע פועלת על פי החוק מתוך משרד החקלאות הרי שניתן לעשות גישה. התחיל משא ומתן בין הצדדים. תוך כדי כך נקבעו עובדות בשטח – הדרך לעין אל-אסד, כביש המריבה וכו'. הגופים הירוקים החליטו שריכוז האדמות בזאבד, שעשתה המדינה לטובת התיישבות, ישמשו לטובת החלפת אדמות מול הדונמים הבודדים המפוזרים ברחבי ההר והשמורה. דונם תמורת דונם והמיסוי על חשבון המדינה. במקביל שולבו דרוזים מהכפר כפקחים בשמורה. במערכת החינוך בכפר הוכנס נושא שמירת ערכי הטבע בשמורה ללימודים. היום יש סטטוס קוו של שקט יחסי.

השורה התחתונה – מה יהיה בעתיד? כרגע יש ירידה בילודה בכפר. הבנייה עדיין בנייה צמודת קרקע. הרעיון הבסיסי הוא לבוא אל אנשי בית ג'אן וביחד איתם לקחת אחריות על עתיד השמורה. במקביל תהליך שכבר קורם עור וגידים מזה שנים – הכנסת אלמנטים של תיירות כמקור הכנסה. התיירות אמורה להחליף את הרעייה והחאטב. שימוש בשמורה כמקור הכנסה בצורה שונה מהמסורת – צימרים, טרקטורונים, מסעדות וכו'. כיום יש 300 צימרים בכפר.

המשכנו בדרך לעין זבד. נהנינו מהצומח – מהקטלבים המרשימים, מהפריחה המרהיבה, בעיקר של בני משפחת הסחלבים הבולטים בעונה זו. בעין זבד עשינו שוב אתנחתא עם כיבוד שהבאנו ועם מאות נערי הצופים.

מעין זבד התחלנו לסגור את המעגל עם עליה לרכס. שוב סחלבים משגעים. עצרנו בכמה נקודות – ליד דולינה קטנה, ליד "אבטיחי אליהו" המאפיינים את תצורת "דיר חנא" המופיעה על המירון בצורה מורחבת וגם ליד זכר ונקבה של אלות ארץ ישראליות.

לסיום כמה מילים על אבטיחי אליהו או אבני מוח או בשפה הלא עממית גאודה (פרויקה בבדיחות טוען שיש שני סיפורים אחד אמת ואחד אגדה):

גאודה (מיוונית "גאודיס" – "דמוי כדור הארץ") היא תרכיז גאולוגי המתהווה בסלעי משקע ובסוגים מסוימים של סלעי יסוד. גאודות הן במהותן חללים בסלע המרופדים במקבצים או בפסים קונצנטריים של גבישים. החלק החיצוני של רוב הגאודות הנפוצות הוא בדרך כלל אבן גיר או דולומיט, בעוד שהפנים מכיל גבישי קוורץ ו/או משקעי כלקדון. (מתוך הויקיפדיה). לפי דברי פרויקה זוהי האגדה. ועכשיו לעובדות: אליהו הנביא הרבה לנדוד בשבילים. ביום קיץ אחד נתקף צמא עז, אך לא מצא מים. כך המשיך להלך, והנה הגיע למיקשת אבטיחים גדולים. פנה אליהו לבעל המקשה וביקש כי יתן לו אחד מאבטיחיו להרוות צימאונו, וזה סירב. וכך נימק את סירובו: 'טועה אתה בחושבך כי אלה אבטיחים, אבנים אתה רואה ולא אבטיחים. כעס אליהו ואמר: 'יתן אלוקים וכדברך כן יהי!' ונעשה נס ומיד הפכו האבטיחים כולם לאבנים גדולות הפזורות בשדה. (מתוך אתר הצופים).

תודה לפרויקה על סיור מהנה ומלמד. תודה לנגה שדאגה שלא ירד גשם. היה מושלם.